

Bolu'da Suriyeli ve Iraklı Sığınmacılar Vatandaşlık ve Kaynak Dağılımı Temelinde Öteki Algısı

Ülkü GÜNEY*
Nahide KONAK**

Öz

Bu makalenin temel amacı Bolu'da yaşayan yerleşik halkın, Iraklı ve Suriyeli sığınmacıların kaynaklara erişimi konusunda ne düşündüklerini vatandaşlık ve ötekileştirme kavramları temelinde analiz etmektir. Bu çerçevede görüşmecilerin, sığınmacıların kaynaklara erişimi ile ilgili görüşlerinin şekillenmesinde, ulus-devlet-vatandaşlık anlayışı ve ulus-ötesi üyelik anlayışının nasıl bir rol oynadığı irdelenmiştir. Veriler 2014-2015 akademik yılının Sonbahar döneminde yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilen 44 derinlemesine mülakattan sağlanmıştır. Analiz sonucunda ulaşılan temel bulgular üç farklı konu (finansal destek, sağlık hizmeti ve çocukların eğitimi) bağlamında başlıca iki yönde eğilim göstermektedir: Bunlardan birincisi, sığınmacıların sosyal finansal destekten yararlanmaları konusunda görüşmeciler negatif bir eğilim sergilemekte ve sığınmacıları ötekileştirici bir söylem kullanmaktadırlar. Vatandaş olan ve vatandaş olmayan ayrımı temel alınarak ötekileştirilen sığınmacılar, devletten maddi yardım alma konusunda dışlanmış, fakat dezavantajlı konumda olan Türk vatandaşlarının da bu haktan eşit bir şekilde yararlanabilmesi koşuluyla sığınmacılara devletin maddi destek sağlamasına olumlu bakmışlardır. Üçüncü konu olarak, sığınmacıların sağlık hizmetlerinden yararlanmaları konusundaki görüşlerde ise her ne kadar sınırlayıcı ifadeler bulunsada genel eğilimin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Üçüncü konu olarak sığınmacı çocukların eğitim hakkından yararlanması noktasında güçlü bir olumlama eğilimi görülmüştür. Dolayısıyla, sosyal hak olarak sağlık ve eğitim olanaklarından yararlanmaları konusunda sığınmacılara karşı daha kapsayıcı (içeren) bir tutum sergilenmiştir. Bu olumlu bakış ulus-ötesi vatandaşlık anlayışının birçok nüvesini yansıtmaktadır. Sağlık ve eğitim konusunda ulus-ötesi vatandaşlık anlayışı benimsenmesine rağmen, görüşmecilerin devletin maddi yardım yapmaya yönelik fikirlerinin şekillenmesinde ulus-devlet-vatandaşlık unsurunun etkin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sığınmacı, Vatandaşlık, Öteki, Sosyal Kaynaklar, Dışlama, İçerme.

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi

** Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Syrian and Iraqi Refugees in Bolu: Perception of Others on the Basis of Citizenship and Resource Allocation

Abstract

The main purpose of this article is to analyze the attitudes of the local residents of Bolu toward Iraqi and Syrian refugees' access to resources. In doing this, we will draw on the concepts of the 'Other' as well as on inclusion and exclusion based on citizenship. Within this framework, we scrutinize how approaches of the nation-state citizenship and the post-national membership shape the attitudes of interviewees concerning refugees' access to the resources. The empirical data was obtained from 44 face-to-face in-depth interviews in the autumn of 2014-2015 academic year. Within the context of three different subjects (financial support, health service and children's education), our main findings display two central tendencies: first, the respondents presented a negative approach toward financial support allegedly offered to the refugees by the state. This contributes to the Othering discourse of the refugees. By dichotomizing between citizens and non-citizens, refugees are defined as the 'Other'. This is used as a justification for the exclusion of the refugees from accessing resources. Yet the interviewees presented a positive standpoint about the state's financial support for refugees on the condition that the disadvantageous Turkish citizens have an equal access to social benefits. Regarding the second topic, we discovered that the common tendency concerning refugees' access to health services was positive even though several restrictive statements were observed. Regarding the third subject, we observed a strong approval of refugees' children's access to formal education. Thus, the interviewees expressed inclusionary attitudes about refugees' access to health services and education as social rights. This inclusionary approach reflects many nuances of post-national citizenship. Even though interviewees adopted post-national citizenship outlook about health and education, we revealed the importance of nation-state citizenship point of view in shaping their opinions regarding access to the material resources provided by the state.

Keywords: Refugees, Citizenship, Other, Social Resources, Exclusion, Inclusion

Giriş

Bir yandan 1990'larda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve ortaklarının Irak'ta başlattığı askeri müdahale sürecinde oluşan yoğun iç çatışma ortamı, diğer yandan "Arap Baharı" olarak bilinen Kuzey Afrika ve Ortadoğuda mevcut bazı yönetimlerde değişikliklere ve/ya iç savaş çıkmasına neden olan muhalif halk hareketleri ile başlayan süreç bu ülkelerden çevre ülkelere yoğun göç hareketlerini tetiklemiştir.

Avrupa Komisyonu'nun (Mart 2016) verilerine göre Suriye, Irak ve başka uyruklu da dâhil olmak üzere Türkiye'ye gelen sığınmacıların¹ sayısı şu ana kadar 3,1 milyona ulaşmıştır. İlk

1 Türkiye'de sığınmacı kavramının yasal zeminde karşılığı yoktur. Farklı ülkelerden gelen insanların farklı yasal statüleri olabilmektedir. Ne var ki yerel halk Türkiye'ye sığınan tüm insanları yasal statülerinden bağımsız olarak "sığınmacı" olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle bu makalede Suriye'den ve Irak'tan gelenler için yaygın olarak kullanılan "sığınmacı" kavramını kullanmayı uygun bulduk.

etapta bu sığınmacıların kısa bir süre burada kalacağı varsayılmış ve sadece çadır kamplarının oluşturulması gibi bazı geçici önlemler alınmıştır. Aradan geçen süre içinde ne Irak'taki iç çatışmalar ne de Suriye'deki savaş sonra ermiştir. Bu durum Türkiye'ye sığınan ve savaş bittiğinde ülkelerine geri dönmeyi planlayan Iraklı ve Suriyelilerin dönüşünü imkânsız hale getirmiştir. Bu insanların büyük bir kısmı ya "misafir" olarak ya da üçüncü bir ülkeye yerleştirilene dek "geçici koruma" veya "şartlı mülteci" konumunda Türkiye'de yaşamlarını sürdürmektedirler (Yılmaz, 2013: 8; Parlak ve Şahin, 2015: 70).

Türkiye'ye sığınmacıların kitleler halinde gelmesi, Türkiye'nin mülteci konusuna yönelik uluslararası antlaşmalarını gözden geçirip yeni düzenlemelere ve uygulamalara gitmesini gündeme getirmiştir. Bu durum, hem kamusal alanda hem de akademik tartışmalarda ulus-devlet vatandaşlık ve haklar ilişkisini yeniden düşünmeye ve tartışmaya açmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nde küreselleşme ve göçlere paralel olarak ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak hem uygulama hem de akademiye seyreden ulus-ötesi üyelik ve haklar konusundaki uygulama ve tartışmaların gün geçtikçe Türkiye'nin de gündemine taşınacağı fikrindeyiz. Bu makalenin bu konuda katkıda bulunabileceğini düşünüyoruz.

Suriyeli ve Iraklı sığınmacıların vatandaş ya da mülteci statüsünde olmamaları, sağlık, eğitim, çalışma gibi temel kaynaklara erişim konusunda güçlük çekmelerine ve yaşadıkları kentin olanaklarından da yeteri kadar yararlanamamalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla sığınmacıların ve çocuklarının eğitim, sağlık, barınma, iş, meslek gibi sosyal hakları giderek artan bir ilgiyle gerek kamusal alanda gerekse akademik alanda tartışma konusu olmaktadır.

Birçok rapor hukuksal, sağlık, eğitim, istihdam, işsizlik, barınma ve bunun gibi alanlarda yaşanan sorunları tespit edip çözüme yönelik önerilerde bulunmuşlardır (Yılmaz, 2013; Kaya ve Yılmaz, 2014; Kirişçi, 2014; ORSAM, 2014; Önen vd. 2014; TTBY, 2014; Acar vd., 2015). Devletin ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal haklara ilişkin sorunların çözümüne yönelik çeşitli girişimleri olmuştur ve bunlara yönelik akademik yazın görece olarak zengindir. Sığınmacıların sosyal haklara erişimine yönelik halkın ne düşündüğünü analiz eden çalışmalar görece daha azdır. Yerli halkın sığınmacıların kaynaklara erişimi konusundaki yaklaşımını tespit etmek sosyal politikalar geliştirmeye katkısı açısından önemli olabilir.

Bu makalenin temel amacı Bolu'da yaşayan yerleşik halkın sığınmacıların sosyal kaynaklara (devlet yardımı alması, sağlık hizmeti ve eğitim gibi) erişebilmesi konusunda ne düşündüklerini analiz etmektir. Analiz ve yorumlama yapılırken görüşmecilerin, sığınmacıların kaynaklara erişimi ile ilgili görüşlerinin şekillenmesinde, ulus-devlet-vatandaşlık anlayışı ve ulus-ötesi üyelik anlayışının nasıl bir rol oynadığı irdelenecektir. Bunu belirlemede kaynaklara erişim konusunda sığınmacıların nasıl ötekileştirildiği ya da içerildiğinin tespit edilmesi önemlidir.

Birinci bölüm Suriyeli ve Iraklı sığınmacıların yasal konumlarını sosyal kaynaklara erişim temelinde ele alacaktır. Sosyal kaynaklardan yararlanabilmeleri doğrudan sığınmacıların yasal statüsü ile ilgilidir. Yasal konumun tartışılması sığınmacıların içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumu ve yerel halkın sığınmacılara bakış açısını anlama açısından önemlidir. İkinci bölümde,

vatandaşlıkla ilgili farklı yaklaşımlar bağlama göre kısaca ele alınacaktır. Bu yaklaşımlar verilerin kodlanması, analiz ve yorumlanmasında bize yol gösterici olmuştur. Üçüncü bölümde veri toplama tekniği ve analizlere ilişkin bilgi verilecek dördüncü bölümde ise veri analizi, bulgu ve yorumlar tartışılacaktır.

Türkiye’de sığınmacı olmak: Yasal sınırlar ve kaynaklara erişim

Araştırmamızın odak noktasını oluşturan Suriyeli ve Iraklı sığınmacıların yasal konumlarını tartışmak onların içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumu, yerli halkın onlara bakış açısının anlaşılması açısından önemlidir. Bu konu daha önceki makalemizde (Güney ve Konak, 2016) kapsamlı olarak tartışıldığı için burada sadece bazı temel noktalara değinmekte yarar görüyoruz.

Mülteci ve sığınmacı statülerinin kapsamı Türkiye’nin taraf olduğu *Cenevre Konvansiyonu*’na dayanmaktadır. 1951 tarihli Cenevre Konvansiyonuna göre mülteci: “vatandaşı olduğu ülke dışında olan ve *ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri* yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen” kişilerdir (bknz. Cenevre Konvansiyonu, 1951:1).

Türkiye *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi*’ni 1961 tarihinde, *Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokolü*’ de 1967 yılında onaylamıştır. Ancak mülteci tanımlamasının coğrafi kısıtlama ilkesini sürdürmeyi seçmiştir. Bu kavramlar Türkiye’de 2014 tarihli, 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*’nda düzenlemiştir (Parlak ve Şahin, 2015). Bu düzenlemelere göre Türkiye, sadece Avrupa kıtasından gelen ve şartları uygun olanları mülteci statüsü vermeyi kabul etmekte, Avrupa kıtası dışından gelenleri ise üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mülteci statüsünde geçici olarak Türkiye’de kalmasına izin vermektedir (Parlak ve Şahin, 2015: 67). Bu kişilerin statüsü verilene kadar kendilerine *uluslararası koruma başvuru sahibi* denir (Parlak ve Şahin, 2015).

Dolayısıyla Türkiye, güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar Avrupa kökenli olmayan sığınmacıları “misafir” etmek durumundadır. Bu çerçevede Bakanlar Kurulu tarafından 13.10.2014 tarihinde *Geçici Koruma Yönetmeliği* çıkartılmıştır. Geçici koruma “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak TR sınırlarına gelen veya sınırları geçen ve haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara sağlanan korumayı” (Çelik, 2015: 68-70) ifade etmektedir. Türkiye’deki Suriyeliler *geçici koruma* statüsündedir.

Türkiye’ye sığınan Iraklıların yasal statüleri ise belirsizliğini korumaktadır. Iraklılar “geçici koruma” statüsü kapsamına alınmamışlardır. Sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için onlar şartlı mülteci statüsü alabilmektedir. Ya da İnsani ikamet izni verilmektedir ki bu durumda ihtiyaçlarının kendileri tarafından karşılanması gerekmektedir (Uluslararası Af Örgütü, 2015). Iraklılara sunulan “insani ikamet izni” ve “uluslararası koruma başvurusu” seçeneklerinin

tümü çeşitli hak ve yükümlülükleri beraberinde getirmektedir (bkz. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu).

1994 yılından itibaren kabul edilen sığınmacılar uydu kentlere yerleştirilmektedir. Uydu kentler İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen ve sığınmacıların üçüncü bir ülkeye yerleştirme süreci tamamlanana kadar yaşamalarına izin verilen kentlerdir (Kahya ve Sallan Gül, 2011: 2). Bolu bu uydu kentler arasında bulunmaktadır. Sığınmacılar ve mülteciler için uydu kent kavramı ve uygulaması Türkiye'ye özgüdür. Uydu kentler ne tam olarak açık ne de tam olarak kapalı kamp diyebileceğimiz mekânlardır. İkisinin arasında yarı kamp olarak tanımlanırlar. Uydu kentlerde barınan sığınmacı ve mültecilerin bu kentleri terk etmeleri yasaktır ve her hafta karakola gidip imza atarak halen o kentte olduğunu beyan etme zorunluluğu vardır. Dolayısıyla, her ne kadar uydu kent bir kamp olmasa da, kampa benzemektedir çünkü özgür hareket etme prensibi yönetim tarafından kısıtlanmaktadır. Uydu kent uygulaması, belirsizlikler ve geçicilik, sığınmacıların gündelik yaşantılarını, sosyal ilişkilerini, problemlerle baş etme stratejilerini etkilemektedir (Biehl, 2008; Sert ve Yıldız, 2013; Biner, 2016). Bütün bunlara ek olarak, uydu kentlerde sığınmacılar için ayrı bir ödenek bulunmamaktadır. Bu da belirsizlikleri ve çeşitli sorunları beraberinde getirmekte ve sığınmacıların ötekileştirilmesine neden olmaktadır.

Türkiye'de sığınmacıların yaşadığı önemli sorunlardan biri de sosyal yardımlara erişim sorunudur. İstihdama giremeyen ya da yeterli geliri olmayan sığınmacılar için yaşamlarını sürdürmenin en önemli aracı sosyal yardımlardır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda "İhtiyaç sahibi olan sığınmacıların, sosyal yardım ve hizmetlere erişimleri sağlanabilir" denmektedir (Madde 89/2). Yasal düzenlemeden de anlaşılacağı üzere, Türkiye sığınmacılara yönelik sosyal yardımlar konusunda doğrudan bir sorumluluk almamakta, sığınmacıların sosyal yardımlara erişimi, sürecin aktörlerinin inisiyatifine bırakılmaktadır. Bu bağlamda, sığınmacıların sosyal yardımlara erişim hakları yaşadıkları uydu kentlerin sosyal yardım mekanizmalarına bağımlı olmaktadır.

Sığınmacılara yönelik sosyal yardımların sürecin aktörlerinin inisiyatifinde olması ise her uydu kentin sosyal yardımlar konusunda farklı kaynak ve uygulamaları kullanmalarına neden olmaktadır. Yapılan alan çalışmalarının verileri, uydu kentlerin sığınmacılara yönelik sosyal yardımlar üzerinde örneğin kent bürokrasisinin sığınmacılara yönelik olumlu bakış açısının belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu olumlu bakış açısı birçok uydu kentte kamu kurumları (SYDV², Valilik, Belediye vb.) tarafından sosyal yardım yapılması ile sonuçlanmıştır.

Bolu'da yapılan bir araştırmada Bolu Valiliği SYDV tarafından belli şartları taşıyan sığınmacılara 2011-2013 yılları arasında toplam 75 bin TL para yardımı yapıldığı ortaya çıkmıştır (Dalar vd., 2013: 350). Ancak, bu yardımların geçici, yetersiz ve düzensiz olduğunu vurgulamak gerekir. Uydu kent bürokratları ile yapılan görüşmelere dayanan çalışmalar da, son dönemlerde devletten gelen yardımların azaldığını, bu nedenle de sığınmacılara yönelik sosyal yardım harcamalarının kesintiye uğradığını ortaya koymaktadır (Dalar vd., 2013; Kahya ve Sallan Gül, 2013).

2 SYDV=Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı.

Türkiye’de sığınmacıların yaşadıkları bir diğer sorun sağlık sorunudur. Yasal düzenlemeye göre Avrupa kökenli olmayan sığınmacılar, kendi imkânlarıyla veya BMMYK aracılığıyla sağlık giderlerini karşılayamazsa ve herhangi bir sosyal güvencesi de yoksa sağlık giderleri mevzuat ve imkânlar ölçüsünde devletçe karşılanır (5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Madde 60). İhtiyaç sahibi olan sığınmacı yaşadığı kentteki SYDV’ye başvurur ve eğer vakıf sığınmacının sağlık hizmetlerinin bedelini kendi imkânları ile karşılayamayacağını onaylarsa ihtiyaçlarını karşılar. Bu durum farklı uydu kentlerde sığınmacıların farklı uygulamalarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Örneğin; Bolu’da yapılan bir araştırmaya göre, Bolu’da sığınmacılar devlet hastanelerinden ücretsiz yararlanmaktadır. Ancak, ameliyat ihtiyacı ya da kronik rahatsızlığı olan hastaların devlet hastanesinde imkânların yetersiz olması nedeniyle üniversite ya da başka hastanelere yönlendirilmeleri çeşitli sorunlara neden olmaktadır (Dalar vd., 2013).

Sığınmacıların kaynaklara erişim konusunda sıkça tartışılan konu çocukların eğitimidir. Türkiye okullarında eğitim resmi olarak ücretsizdir. Yani Türkiye vatandaşları eşit olarak devletin sunduğu bu kaynaktan yararlanabilir, hatta belirli bir yaşa kadar okula gitmek zorundadır. Türkiye’de bulunan sığınmacıların büyük bir bölümü 18 yaşın altındaki çocuklardan oluşmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün (HRW) 2015 yılında hazırladığı bir rapor, 2014-2015 eğitim yılında Suriyeli çocukların sadece yüzde 25’inin okula gidebildiğini belirlemiştir. “Yani, son dört yıl içinde Suriye’deki savaştan kaçıp Türkiye’ye sığınan 700 bin okul çağındaki Suriyeli çocuğun sadece üçte birinden azı okula gidebiliyor; yaklaşık 485 bin çocuğusa eğitime erişim olanağı yok” (Kazaz, 2016: 2). Her ne kadar yasal düzenlemeler “Türkiye’de iltica / sığınma başvurusu sahiplerinin ve sığınmacıların eğitim görmeleri vatandaşlara uygulanan genel hükümlere tabidir” dese de (SGDD 2015) sığınmacı çocukların birçoğu farklı sebeplerden ötürü eğitim kaynaklarından yararlanamamaktadır.

Uydu kentlere yerleştirilen sığınmacılar için ayrı bir ödenek bulunmaması, sığınmacıların kente sosyal ve ekonomik bir yük olarak algılanmasına neden olabilmekte ve yabancı-vatandaş ayrımını pekiştirmektedir (Kahya ve Sallan Gül, 2013). Ayrıca, belirlenen uydu kentlerin çoğunlukla muhafazakâr kentler olması ve sığınmacıların etnik köken, din, milliyet, renk, dil olarak yerel çoğunluktan farklı olmaları, bu tür kentlerde sığınmacıların dışlanmalarına neden olabilmektedir (Manap Kırmızıgül, 2013).

Vatandaş ya da mülteci statüsünde olmamaları, sığınmacıların sağlık, eğitim, çalışma gibi temel haklara bile erişememelerine, bu haklar çerçevesinde de yaşadıkları kentin olanaklarından yeteri kadar yararlanamamalarına neden olmaktadır. Tüm bu bileşenler ise uydu kentlerde sığınmacıların yaşam koşullarını belirlemektedir. İzleyen bölümde görüşmecilerin fikirlerini şekillendirdiğini düşündüğümüz ulus-devlet-vatandaşlık ve ulus-ötesi üyelik bakış açlarına kısaca değineceğiz.

Teorik altyapı: Vatandaşlık, kaynak dağılımı ve ötekinin inşası

Vatandaşlık/yurttaşlık en kısa tanımıyla bir takım haklar ve görevler ile ifade edilir ve bir vatandaş/yurttaş politik bir topluluğun (cemaatin) üyesidir. O nedenle vatandaşlık birey ile devlet arasındaki ilişkiyi temsil eder. Vatandaşlık yasal bir statü olduğu kadar bir kimliktir. Dolayısıyla vatandaşlığın hem objektif hem de subjektif bir boyutu vardır. Objektif boyutu devletin üyelerine atfettiği belirli hakları ve görevleri içerir. Subjektif boyutu ise bir nevi sadakat ve aidiyet hissini ifade eder. Ne var ki, objektif vatandaşlık subjektif vatandaşlığı kendi içinde garanti altına almaz. Farklı ifade edilecek olursak, bir vatandaşın hakları ve görevlerinin olması onun vatandaşı olduğu ülkeye aidiyet hissini ya da sadakatinin teminatı değildir ve olamaz (De la Paz, NN).

Adrian Oldfield (1994) modern vatandaşlık anlayışını liberal veya liberal-bireysellik ve geleneksel veya sivil-cumhuriyetçi felsefe ayırımına konumlandırarak tanımlamaktadır. Bu felsefi ayırmadan yola çıkarak vatandaşlık anlayışını ikiye ayırmaktadır: statü olarak vatandaşlık ve uygulama (practice) olarak vatandaşlık. 17. yüzyıldan bu yana Anglo-Amerikan siyasi düşünce yapısında baskın olan liberal-bireysellik felsefi anlayışı vatandaşlığı haklar temelli statü olarak tanımlar. Bu liberal yurttaşlık yaklaşımın içinde bulunan T.H. Marshall'a (1963) göre vatandaşlık üç öğeden oluşmuştur: sivil, siyasi ve sosyal. Sivil haklar bireysel özgürlük, ifade, inanç, mülk vs. gibi özgürlüğünü garanti altına alırken, siyasi haklar seçme, seçilme gibi eylemleri kapsar. Bu makalenin konusu ile ilgili sosyal haklar da eğitim ve sağlık gibi temel ekonomik refah ve güvenliğin sağlanmasını içerir. Marshall'ın vatandaşlık tanımı bazı siyaset bilimcileri tarafından eleştirilmiştir, örneğin Bryan Turner (1990) Marshall'ın tanımında vatandaşlığın biçimsel siyasi eşitlik ile süre giden sosyal ve ekonomik eşitsizlik arasındaki çelişkiyi ve bunun altında yatan kapitalist pazar ekonomisi ile özel mülkiyeti dikkate almadığını belirtmiştir.

Temeli Aristo, Rousseau ve Tocqueville'in düşüncelerine dayanan klasik veya sivil-cumhuriyetçi yaklaşımda vatandaşlık anlayışı görevler ve yükümlülükler temelinde ifade edilir. Vatandaşlık bir uygulama veya etkinlik olarak tanımlandığı için uygulamada yer almayan vatandaş olarak kabul edilmez. Bireyleri vatandaş yapan bireylerin bu uygulamalara adanmışlığıdır (Oldfield, 1994: 191-193). Başka bir deyişle, bu yaklaşım vatandaşların ancak kamusal alanda ödevlerini (mesela vergi vermek gibi) yerine getirdikleri takdirde yurttaş olabileceklerini savunur (Taşkın, 2014). Sonuç olarak, bu yaklaşımda toplumsal çıkarların, bireysel çıkarların üstünde olduğu açıktır. Dolayısıyla görev ve yükümlülükler önceliklidir ve ancak bunların yerine getirilmesiyle toplumsal düzen ve istikrar sağlanabilir (Taşkın, 2014).

Son yılların vatandaşlık/yurttaşlık tartışmalarında farklı kavramlar gündeme gelmiştir Bunlardan birincisi *ulus ötesi*³ *vatandaşlık* kavramıdır. Rainer Bauböck ulus ötesi vatandaşlık kavramını “sadece göçmenlerin eylemlerine ve sosyal ağlarına atıfta bulunmak için değil onların yaşadığı ya da içine girdiği geniş siyasi topluluklardaki kimliklerini ve siyasi kurumlardaki değişimleri de tanımlamak için” kullanır (2002: 7).

3 Orijinali “transnational citizenship” olan bu kavram Türkçeye *ulus ötesi* vatandaşlık olarak geçmiştir. Ulus ötesi kavramı göçmenlerin örtüşen bağlarını ve bunun devletlerarası bağlantılarının sonuçlarını tanıır (bkz. Bauböck, 2002).

İkinci Dünya Savaşından sonra gündeme gelmeye başlayan ve birincisine benzerlikleri olan ikinci bir kavram ise “postnational citizenship” yani *ulus sonrası*⁴ *vatandaşlık* olarak tanımlanmaktadır (Soysal, 2011: 6). Yasemin Soysal’ın da içinde bulunduğu bu yaklaşımda vatandaşlık ve haklarının yeniden organize edilmesi için farklı stratejilerin geliştirildiği vurgulanmaktadır. Ulus-devlet tarafından yasal olarak tanımlanan ulusal vatandaşlara verilen sosyal haklar, ulus-devlet vatandaşı olmayan fakat o ulus-devlette kalıcı olarak yaşayan kişileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Ulus-devlet tarafından uygulamaya geçirilen bu haklar meşruiyetini savaş sonrası uluslararası insan hakları normu ve antlaşmaların içine yuvalanmış yeni bir söylem ve pratikten almaktadır: evrensel bireylik kavramı. Bireysel haklar artan bir şekilde insan hakları olarak yeniden tanımlanarak ulus ötesi üyelik kavramı gündeme gelmeye başlamıştır (Soysal, 1994: 164). Bu tartışmayı daha birçok akademisyen genişletmiştir (Jacobson, 1997; Sassen, 2003). Mesela Sassen’e göre (2003: 43) küresel şehir, kısmen devlet kontrolünden çıkmış (denationalized) bir mekân olarak yeniden şekillendirilerek kısmi bir vatandaşlık anlayışının yeniden icat edilmesine olanak sağlamıştır.

Uygulama, deneyim ve kurumsal olarak ulus-devlet vatandaşlığı uluslar-ötesi, ulusal-olmayan veya ulus-devlete eklenmiş gelişmeler göstermeye başlamıştır (Bosniak, 2006: 27). Ulus-ötesi yeniden şekillenmeyi Soysal (1994) haklar ve kimliklerin kökeni olan vatandaşlık ve ulus-devletin bir kenara itilmesi olarak yorumlarken, Bosniak (2006) ve Sassen (2003), ulus-devletin ve ulusal vatandaşlığın halen önemli olduğunu vurgulamış, fakat bunlara diğer kimlik, haklar ve vatandaşlık uygulamaları formları ile ilaveler yapılmış olduğuna işaret etmişlerdir. Sonuç olarak, tarihsel süreç içinde devletleştirilen vatandaşlık kurumunun kısmi olarak devletin hükümranlığından bağımsız bir vatandaşlık kurumuna doğru evrimleşme süreci içinde olduğu söylenebilir. Vatandaşlık ve hakları konusundaki bu uluslararası gelişmelerin uzun yada kısa vadede Türkiye’deki politikaları da etkileyeceği muhtemeldir.

Türkiye’de vatandaşlık müessesesinin varlığı boyunca, hakları ön plana çıkaran liberal-bireysellik yaklaşımından ziyade, *görevlere ve yükümlülüklerle* vurgu yapan cumhuriyetçi model hâkim olmuştur. Hatta bazı araştırmalara göre (Üstel, 2004) Türkiye’deki görev ve yükümlülüklerle donatılmış makbul yurttaş tipolojisi *medenilik* ve *yurtseverlik* üzerinden inşa edilmeye çalışılmıştır⁵.

Son yıllarda –özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde medeni yurttaş erozyona uğramış ve daha çok *Sünni dindar* yurttaş hegemonyası yaratılmaya çalışılmaktadır diyebiliriz. Bu bağlamda özellikle Suriye ve Iraktan gelen Müslüman sığınmacılara yerel halkın olumsuz tepkisi sınırlı olmaktadır. Mesela ibadet yerlerinin (camilerin) birlikte kullanımı hakkındaki sorularımızda, mülakatlar esnasında hiçbir itiraza yada olumsuz yanıt rastlanmamıştır. Özellikle dindar olan yerli halk Müslüman sığınmacılara din kardeşliği yani ümmet anlayışıyla yaklaşmaktadır. Üstefe göre

4 “Postnational citizenship” Türkçede *ulus sonrası* vatandaşlık olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram ulus sonrası, teritoryal yani bölgesel olarak bağlı olmayan bir vatandaşlık anlayışını yansıtır (bkz. Soysal, 2011).

5 Yazarların vurgusu.

“[m]edeni yurttaş profilinin temel özelliği, sivil değil ‘militan’ olmasıdır ve üç temel bileşeni vardır: yurtseverlik; hak ve vazife sistematığı; tehdit/tehlike algısı. Yurtseverlik anlayışı, hem teritoryal hem de kültürel/etnik duyarlılık ve akrabalık duyguları temelinde biçimlendirilmeye çalışılmıştır. İkinci olarak yurttaşlığı tanımlayan hak ve ödevler sistemine göre, makbul yurttaş vazifelerle borçlu⁶ yurttaşdır. Diğer bir deyişle, haklar, görevlerin yerine getirilmesi için vardır. Son olarak, tehdit/tehlike algısının işlevi de ‘öteki’ni işaret ederek oluşturulan ‘zihinsel seferberlik durumunu toplum üzerinde egemen kılmaktır’” (Üstelden aktaran Taşkın, 2014: 365).

İkili karşıtlıklar yaratarak görelî anlam üretme ötekileştirme sürecinde önemli rol oynar (Saussure, 1960). Bu anlam yüklenen ikili karşıtlıklar basit ve indirgemeci olduğu için yansız değil, ikilinin bir tarafı baskın yada hakim olduğu için iki kelimedenden biri diğerine hükmeden bir iktidar ilişkisi içerir (Derrida, 1976). Bu bağlamda ötekileştirme vasıtasıyla yerli halk kendi iktidarını kurmakta yada yeniden üretmektedir. Öteki aynı zamanda kendini konumlandırmak ve anlam yaratmak için elzendir (Hall, 1997b). Burada devreye giren ötekileştirme, sığınmacıların marjinalleştirilmesine katkıda bulunduğu gibi onların madun (subaltern) olarak konumlandırılmasına da neden olmaktadır (Said, 1978; Hall, 1997a). Vatandaşlık ‘Ötekini’ tanımlamanın başlıca yollarından biridir. Vatandaşlık kurumu bireyleri *biz* ve *onlar* olarak ayırır. Yasemin Soysal (1994) tartışmalarında ulusal vatandaşlığı bir dışlama aracı olarak görür. Bauböck (2002: 2) ise vatandaşlığın, bir devletin ve ona bağlı olan vatandaşların göçmenleri nasıl algıladığı ve vatandaşlığın anlamını nasıl kurguladığı ile ilgili olduğunu belirtir.

Metodoloji

Bu makale, Boluluların ve Bolu’da yaşayan Iraklı ve Suriyeli sığınmacıların birbirlerini nasıl algıladıkları ve ötekileştirdiklerini anlama amaçlı geliştirilen geniş çaplı bir araştırma projesinin verilerine dayanmaktadır. 2014-2015 Sonbahar döneminde Göç Sosyolojisi dersine kaydolmuş lisans öğrencileri tarafından yerel halkla yüz yüze gerçekleştirilen 44 derinlemesine mülakat bu makalenin verilerine temel oluşturmuştur. Ortalama 25-30 dakika süren mülakatlar görüşmecilerin izni alınarak kaydedilmiştir. Mülakatların yazılı çözümleri öğrenciler tarafından yapılmıştır.

Görüşmecilere erişim, amaçlı örnekleme çeşitlerinden kolay ulaşılabilir (convenient) ve kartopu (snowball) örnekleme yöntemi ile sağlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 107). Öğrenciler buldukları mekânlarda tanıdıkları ve/veya tanımadıkları ile mülakatlar gerçekleştirmiş ve/veya tanıdıkları vasıtası ile başka görüşmecilere ulaşmışlardır. Öğrencilerin içinde bulunduğu sosyal ağlar görüşmecilere erişimde yardımcı olmuştur.

Bu araştırma temellendirilmiş kuram (grounded theory) araştırması olarak tanımlansa bile, veri analizi sürecinde temellendirilmiş kuram araştırmasının kavram ve uygulamalarından

6 Vurgu orijinalde.

faydalanılmıştır. Tema ve örüntüleri ortaya çıkarmak için veriler tematik analize tabii tutulmuştur. İlk olarak, deşifre edilen mülakatlar yazarlar tarafından okunarak kodlayama tabii tutulmuştur. Ortaya çıkan kodlamalar temelinde temalar veya kategoriler ve alt kategoriler oluşturulmuştur. Ortaya çıkan her bir tema veya kategori içinde örüntüleri belirleme ve her bir temada örüntü çeşitliliğinin var olup olmadığını tespit etme ve bunları görünür kılma amaçlı sürekli durum karşılaştırması yapılmıştır (Glesne, 2013: 259-260).

Bu şekilde düzenlenen veriler, temel kavramlar ve kavramlar arası ilişkileri saptama amaçlı betimleme, analiz ve yorumlama süreçlerine tabii tutulmuştur (Glesne, 2013: 288-293). Verilerden ortaya çıkan kavramlar ve kavramlar arası fikirler kapsamında ilgili literatüre başvurulmuştur. Analiz ve yorumlama sürecinde daha önceden oluşturulmuş kuramsal alt yapı tekrar gözden geçirilip, veri analizi sonucunda ortaya çıkan temalar ve örüntülerle ilgili olmayan yerler çıkarılmış, ilgili olan kuramsal bakış açıları sonradan eklenmiştir. İlgili kuramsal literatür ve verilerin analizinden ortaya çıkan temalar, kavramlar ve kavramlar arası ilişkiler birbirlerine entegre edilerek yorumlar yapılmıştır.

Sığınmacılar ve kaynak dağılımı: Veri analizi ve yorumu

Her ne kadar yakın bir döneme kadar makbul yurttaş profili medenilik ve yurttaşlık üzerinden kurgulansa da yukarıda da belirttiğimiz gibi son yıllarda daha çok dindarlık üzerinden tartışılan vatandaşlık makbul hale gelmiştir diyebiliriz. Müslüman ülkelerden gelen Müslüman sığınmacılara, özellikle dindar olan yerleşik halk, din kardeşliği temelinde yaklaşmaktadır. Bu da Suriye ve Irak'tan gelen Müslüman sığınmacılara yerel halkın daha sempatiyle yaklaşmasını sağlamaktadır. Öte yandan bu din kardeşliğinin de sınırları vardır. Din kardeşliğini kabul edenler vatandaşlık/yurttaşlık temelinde bir kardeşlik konusunda çekimser kalmakta hatta karşı duruş sergilemektedirler.

Daha önceki makalemizde (Güney ve Konak, 2016) belirttiğimiz gibi görüşmecilerin çoğunluğu sığınmacılara vatandaşlık verilmesini milliyetçi kaygılarla onaylamamışlardır. Benzer bir şekilde bu makalede de ifadelerine yer verdiğimiz görüşmecilere göre sığınmacılara Türk vatandaşlığı verilmemelidir. Bu defa maddi kaygılar ön plana çıkmaktadır. Görüşmeciler sığınmacıların Türk vatandaşı olmaları halinde bu kaynaklardan aynı şekilde yararlanacaklarını ve bu nedenle talebin artacağı için kaynakların daha da sınırlı olacağını ifade ederek sığınmacıları bir maliyet unsuru olarak görmekte dirler.

Vatandaşlık ilkeleri ile kapitalist piyasa işleyişi arasında sürekli bir çatışma söz konusudur. Vatandaşlık herkesin eşit haklara sahip olması ve kaynakların yeniden paylaşılmasını içerirken Kapitalizm toplumsal sınıf eşitsizliğini kaçınılmaz olarak yeniden üretir. İşte tam da bu noktada yerel halkın sığınmacıların hak talepleri ile imtihanı başlar. Görüşmeciler sığınmacıların Türk vatandaşlığına geçmesini fayda/zarar kategorilerini temel alarak görüş bildirmişlerdir. Vatandaşlık verilmemesi gerekçelerinden de yola çıkarak, görüşmecilerin fikirlerinin ulus-devlet

vatandaşlık anlayışı içinde sivil-cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı tarafından şekillendirilmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Sığınmacılar ve sosyal yardım

Devletin sığınmacılara maddi destek vermesi (sosyal yardım) konusunda düşüncelerinin ne olduğu sorulduğunda, temel de iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bir kısım görüşmeci sosyal yardım, yani devletin sığınmacıları maddi olarak desteklemesi konusunda ‘kendi vatandaşlarına’ öncelik tanınması gerektiğini belirtirken diğer bir kısım ise Türk vatandaşları ile sığınmacıların bu destekten eşit bir şekilde yararlanması gerektiğini savunmuşlar fakat bunu ifade ederken de devletin sığınmacılara öncelik tanıdığı düşüncesinden yola çıkmışlardır.

Devlet önce kendi vatandaşına yardım etsin

Üç-dört görüşmecinin haricinde, görüşmecilerin genelinin Bolu’daki sığınmacıların geçimlerini sağlamak için kaynakların nereden sağlandığı konusunda doğru bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Birçoğu Türkiye devletinin bütün kaynakları sağladığı gibi bir düşünceye sahiptir. Bu düşünceye sahip oldukları için devlet yardım etsin mi sorusuna çoğu görüşmeci tepkisel ve sitemli cevap vermiştir.

“Önce kendi vatandaşının gelmesi gerektiğini düşünüyorum. Önce insan kendi vatandaşını bir ihya eder, açlık sınırı nerelere düştü, yani bunun bir bilincine varılır, ondan sonra başkalarına başka ülkenin insanlarına yardımcı olunur. .. devlet için önce kendi insanının refahı gelmeli, bu kadar” (36)⁷.

“Türkiye’de bizim açımız da çok, fakirimiz çok ve dışarda kalan insanımız çok. Bu sığınmacılara yapılan yardımın onda biri onlara yapılırsa onlar dışarda yatmazlar. Dışarda ölenler oluyor, haberlerde görüyoruz. Açlıktan ölenler oluyor ben bunlara şahsen çok üzülüyorum yani bunlara yapılan yardımı bizim milletimize de yapsalar, bizim ülkemizde sorun kalmaz... Sürekli onlara para harcıyor sağlıkta, işte ne bileyim gıdada... Dışarda da [yurtdışında] benim izlenimlerim var, orda da kalan arkadaşlarım var. Yani Türklere, yapılan bir yardım yok, hiçbir şekilde destek olmuyorlar. Kendi milletlerine daha çok destek oluyorlar. Bizleri dışlıyorlar, sadece Türkiye olarak değil, başka milletlerden gelenleri de dışlıyorlar. Biz neden dışlamayalım, neden biz de kendi halkımızı savunmayalım” (43).

“Bence yanlış...Neden? Ben bir kere rastladım. Adam markete giriyor. İki tane arabayı doldurabiliyor çok rahat. Ben onu bir yılda, onun bir seferde aldığını bir yılda alamam. Çünkü gücüm yetmez yani Türkiye’de ciddi söylüyorum yani bu kadar asgari ücretle

7 Bilimsel etik kaygılar gereği görüşmecilerin isimlerine burada yer verilmemektedir. Onun yerine alıntının sonunda belirtilen ve her görüşmeci için tahsis edilmiş bir rakam verilmiştir.

çalışan yani böyle kıt kanaat geçinen insanlar varken onlara o kadar böyle lüks hayat sunmaları beni tedirgin ediyor” (44).

“Bedava yararlanıyorlar bildiğim kadarıyla ilaçlar da bedava ve devlet tarafından yardım alıyorlar belediyeden kömürünü, destekli yardımını, gıda yardımını filan alıyorlar, psikolojik destek görüyorlar, danışmanlık hizmeti görüyorlar yani ne deyim bizim kendi milletimize vermiyor devlet bunu...” (43).

Yukarıda görüldüğü üzere görüşmecilerin bazılarının devletin yardım konusunda önceliği vatandaşlarına vermesi gerektiği ve hatta vatandaş olmayanların dışlanması gerektiği gibi bir tutum sergilediğini söyleyebiliriz. Devletin sığınmacılara yardım etmesi ekonomik olarak dezavantajlı konumda olan *etnik Türk* vatandaşların⁸ durumlarına gönderme yaparak eleştirilmiştir. Devletin maddi yardım sağlama açısından sığınmacıları öncelediği ve ekonomik olarak dezavantajlı konumda olan *etnik Türk* vatandaşlarının haksızlığa maruz kaldığı algısı baskındır. Devletin yardım etme konusuna sitemkâr ve eleştirel yaklaşımlarının temelinde yine sığınmacıları ekonomik olarak dezavantajlı durumda olan kesimlere karşı ekonomik tehdit olarak algılama gerçeği yatmaktadır diyebiliriz.

Sonuç olarak, görüşmecilerin sosyal yardım konusundaki düşüncelerini şekillendiren ve vatandaş olan ile olmayan arasında bir hiyerarşi kurarak sığınmacıları ötekileştiren yaklaşımını belirleyen anlayışın ulus-devlet-vatandaşlık bağlantısı olduğunu söyleyebiliriz. Vatandaş olma ve vatandaş olmama ayrımı temel alınarak, sosyal kaynaklara erişim hakkı belirlenmektedir.

Onlara öncelik sağlanmasın, bizimle eşit olsunlar

Aşağıdaki alıntılardan da görülebileceği gibi, görüşmecilerin birçoğu sığınmacılara maddi destek sağlanmasına karşı çıkmamakta fakat asgari ücretle çalışan, ikinci bir işte çalışan, ekonomik birikimi olmayan, yoksullar, evsizler ve açlık sınırı altında yaşayan gruplara da yardım yapılması gerektiğinin altını çizmişlerdir.

*“ya ben devlet yardımı almalarımı yanlış bulmuyorum. Gerekli özenin bize ya da kendi vatandaşına göstermezken onlara gösterilmesi... yani önlem alınıyorsa bizler içinde alınmalı *Türk* vatandaşlar içinde alınmalı...Öncelik değil aynı beraber yapılmalı” (41).*

“Biz onlar kadar vatandaş olamamışız. Ben hala düşünüyorum acaba bizde mi oraya gidip ülkemize geri dönsek aynı görmek için. Çünkü biz asgari ücretle çalışıyoruz. Aldığımız ücret bize yetmiyor. Mecburen başka işlerde çalışıyoruz. ...Ama onların bizden

8 Görüşmelerdeki ifadelerden anlaşıldığı üzere bir Iraklı yada Suriyeli sığınmacı *Türk* vatandaşlığına sahip olsa dahi 'öteki' olma konumundan çıkamayacaktır. Zira *etnik* olarak *Türk* olmadığı sürece "bizim insanımız" ol(a)mayacaktır. Bu varsayımın en iyi örneğini *Türk* vatandaşı olan ama *etnik* yada dini olarak marjinalleştirilen Kürtler, Ermeniler, Çingeneler gibi gruplara karşı gösterilen ve kamusal alanda sıklıkla rastladığımız ayrımcı söylemdir. Bu duruma dikkat çekmek için burada "etnik *Türk*" kavramını kullanmayı uygun buluyoruz. Bu konuyu başka bir makalemizde tartışacağız.

daha rahat edip hem kendi devletleri hem de bizim devletimiz onlara ayakta kalmaları için yardım ediyor. Tamam, etsinler ama kendi vatandaşlarını da unutmasınlar” (11).

“Devlet belli bir yere kadar yardım etmeli bence çünkü gelen insanlar zaten fakir değiller zenginler, fakirler zaten orda öldüler devletin onlara yüksek yardımlar yapması taraftarı değilim” (32).

Görüşmeciler sosyal yardımın sığınmacılara ve ihtiyaç sahibi Türk vatandaşlarına eşit bir şekilde yapılması gerektiğini, yapılan parasal yardım miktarının asgari ücretten fazla olmamasına (eşit veya daha az olması) özen gösterilmesi, sığınmacılara maaş bağlamadan veya finansal destek vermeden sadece gerekli temel ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini; başlangıçta yardımların bir süreliğine verilmesi ve sonrasında kesilmesi taraftarı olduğunu ve uzun süre kalıcı işler iş olanaklarının sağlanması gerektiğini savunmuşlardır.

Sonuç olarak, görüşmecilerin devletin maddi yardım yapmaya yönelik fikirlerini şekillendiren anlayışın burada da ulus-devlet vatandaşlık anlayışının olduğunu söyleyebiliriz. Vatandaş olma ve vatandaş olmama ayrımı temel alınarak, görüşmeciler tarafından sığınmacılar ötekileştirilmiştir. Fakat aynı zamanda dezavantajlı konumda olan Türk vatandaşları ile sığınmacılara sosyal yardım konusunda eşit yaklaşılması gerektiğini belirterek sosyal kaynaklara erişim konusunu ulusal vatandaşlık bağlamından koparmışlardır. Böylelikle görüşmeciler her ne kadar farklı bir motivasyon temelinde de olsa, yukarıda tartıştığımız ulus-ötesi vatandaşlık yaklaşımını sergilemişlerdir.

Sağlık hizmetlerine erişim temelinde dışlama ve içerme

Sağlık hizmeti temel bir haktır

Görüşmecilerin çoğunluğu sığınmacıların sağlık hizmetinden yararlanmaları konusunda olumlu bir tutum sergilemişlerdir. Bu yaklaşım daha önceki devletin sığınmacılara ekonomik yardım yapması konusundaki ağırlıklı olarak olumsuz yaklaşımdan farklıdır. Sağlık konusunda yerel halkın daha kapsayıcı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

“Bizim devlet baba şefkatini gösterir her daim” (6).

“Şimdi burada kalıyorlarsa da [devlet] hasta olan bir insana yardımcı olsun... olması gerekir” (18).

“Yararlanmalarında bir sorun görmüyorum. İçlerinde ağır hastalar da olabilir, bu yüzden devlet onlara ihtimam gösterebilir” (20).

“Onlar da eğer buradaysa bizim gibi sağlıktan faydalanmaları gerekir, onlarda hasta olacaklardır yani onların hasta olmasın deme lüksümüz yok” (31).

“Aynen sağlık şakaya gelmez...Hayır herkes istediği yerde istediği hastanede ne olursa olsun sağlık hizmetini görmeli” (35).

“Bir sorun yok. Zaten onlarda insan. Hasta olma yada iyileşme hakkına sahipler” (41).

“kesinlikle faydalanabilirler...Sağlık hakkı, sağlık hizmetlerine ulaşmak insanın en temel özgürlüklerinden bir tanesi...her ne koşulda olursa olsun sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmeliler” (7).

Yukarıdaki alıntıların da yansıttığı gibi görüşmecilerin büyük bir kısmı sağlık hizmetinin temel bir hak olduğunu ve devletin bu hakkı bireylerin vatandaşlık statüsünden bağımsız olarak herkese sağlaması gerektiğini kesin bir dille ifade etmektedirler. Bu yaklaşımı savunan görüşmeciler sosyal hakları vatandaşlığa yada ulusal kolektife bağlamamaktadır. Burada ücretsiz sağlık hizmeti gibi sosyal hakların sadece Türk vatandaşlarına sağlanması gerektiği düşüncesinden öte daha evrenselci diyebileceğimiz bir yaklaşımla kişi hakkı ve insan onuruna verilen değerden ötürü bu haklardan yararlanabilir düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla sağlık hizmetlerine erişim konusunda sığınmacılar ötekileştirilmeden onlara karşı daha kapsayıcı bir tutum sergilenmiştir. Bu durum yukarıda tartıştığımız ulus-sonrası vatandaşlık kavramının pratikte Türkiye’de uygulanabilirliği konusunda tartışmalara katkıda bulunabilir kanısındayız.

Diğer bir grup görüşmeci ise sosyal kaynakların paylaşımının bir insan hakkı olmasından ziyade bunu insanî ya da dinî bir yaklaşım, yani insanın/kurumun vicdanına kalmış bir nevi “yardım” olarak görmektedir. Fakat bu yardım her şartta ve koşulda yapılmamalıdır. Burada dikkat çeken nokta yardım yapanın kime, hangi şartla yardımda bulunacağını kendinin belirlemesi ve karşı tarafın buna karşı minnet duyguları beslemesi beklentisidir.

“Tabi ki biz nasıl yani ülkemizde yardıma muhtaç insanlara hizmet ediyorsak bunlar da bizim kapı komşularımız, din paydaşlarımız, kültürel değerleri paylaştığımız insanlar, bunların da tabi ki sağlık kurumlarından yararlanması gayet normaldir. Çünkü bizim dünyaya verdiğimiz söz var, biz dedik ki ‘kimseyi mağdur etmeyeceğiz’ çevremizde ki komşularımızı. Görüyorsunuz Avrupa ülkelerinden en küçük bir yardım var mı? Yok. Bu bizim ülkemizin ne kadar büyük ne kadar insana değer veren bir ülke olduğunu anlamaya yeter” (9).

“Yararlansınlar niye yaralanmasınlar ki şimdi mesela. Çünkü adamlar mağdur ki” (38).

“Yararlanıyorlar zaten. Mecbur yaralanacaklar. Bakmayacağım diyebilir misin” (26).

“Ona diyecek bir şey yok, gelmişler artık, ölüme terk edecek değiliz” (40).

“ya hiç almayacak kabul etmeyeceğiz ya da buradaysa onlara yardım edilmeli” (8).

“yararlanmalılar her ne kadar kızsak da onlar neticede insan” (13).

Bazı görüşmeciler ise aşağıda görüldüğü gibi sığınmacılara sağlık hizmeti sağlanmasının bir hak olmasından ziyade ancak “zor durumda” oldukları için yararlanabilmelerinin kabul edilebileceğini savunmaktadır. Ne var ki bu durum bazı görüşmeciler tarafından yine de istenmeyen bir durumdur. Zira erişimin Türk vatandaşlarına dahi sınırlı olduğu belirtilen sağlık hizmetleri gibi bir kaynaktan sığınmacıların yararlanması doğru bulunmaktadır. Burada sığınmacıların sağlık

hizmetlerinden yararlanma konusu hiç arzulanmayan ama kaçınılmaz olarak katılan bir durum olarak görülmektedir.

“Temel ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini söylemişim zaten, ama insanlar [Türk vatandaşları] bu imkanlardan zar zor yararlanırken onların yararlanması biraz sıkıntı olabilir. Ama sağlık yani dahası var mı? Kıyafet alma meselesi değil bu, o da temel gereksinim ama sağlık olmadıktan sonra bir anlamı kalmıyor. Bide savaş ortamından geliyorlar kimisi yaralanmış oluyordur herhâlde” (37).

“Sonuçta bunlar mülteci konumunda haliyle .. sağlık kurumlarında birtakım şeylerden yararlanmak zorundalar .. tabii yararlansınlar ben ona bir şey demiyorum ama ülkede işte ekonomik olarak biraz sıkıntıya sokulduğunu biliyorum zaten” (33).

Nadir olarak da aşağıdaki gibi öz kaygıdan kaynaklanan (“hastalık yayılacak” gibi) sebeplerle konuya yaklaşılmaktadır. Burada sığınmacılar hastalıklı ve gereken önlemler alınmazsa (sağlık hizmeti sunulmazsa) “bize” zarar verebilecek bir “bela” olarak görülmektedir. Bu bakış açısı sığınmacıları hem değersiz öteki konumuna sokmakta hem de onları kendilerinden kurtulması ya da engellenmesi gereken bir afet olarak görülmelerine neden olmaktadır.

“Faydalanmasa ne olacak hastalık olacak yayılacak daha kötü olacak. Yine bize bela olacaklar” (13).

Aşağıda görüldüğü gibi, bir grup görüşmeci ise sığınmacılara sunulan bu hizmetten öncelikli olarak Türk vatandaşlarının yararlanma hakkı olduğunu ve sığınmacıların bu haktan yararlanmasının ikincil olması gerektiğini ifade etmektedirler.

Öncelik bizim vatandaşlarımızın olmalı

Yine burada da var olan kaynaklara erişimi vatandaşlığa (her ne kadar burada açıkça ifade edilmemiş olsa da “biz Türk insanıyız” gibi ifadelerle etnik Türk vatandaşlığına) bağlamaktadırlar. Bu yaklaşım sığınmacılara sağlanan, varsa bu tür hizmetlerin kaçınılmaz olarak devletin onlara “pozitif ayrımcılık” yaptığı yönünde bir algı yaratmakta ve bu durum da “haksızlık” olarak ifade edilmektedir.

“Yararlanmasına yararlansın da toplumda işte onlara daha çok özellik tanıyorlar Türk hükümeti... Mesela biz Türk insanıyız, burada doğmuş burada büyümüşüz. Adamın sigortası yoksa ne bileyim milyonlarca lira hastane masrafı ödüyor. Sığınmacı daha üç ay olmuş buraya geleli bir kuruş para vermeden muayenesini olup çıkıp gidiyor. Bunların hepsi bizim Türk halkının cebinden çıkıyor. Yani senin benim çocukların. Ödediğimiz vergiden şundan bundan çıkıyor. Yani onlara verdiği hizmeti bizim köyde mesela BAĞ-KURu olmayan sigortası olmayan Türk vatandaşları da var. Onlara da versin. Niye onlara ayrıcalık yapıyor ki. İlacında, hastanesinde...” (44).

“Normalde kızmıyorum ama kendi ülkemizde de sağlık yönünden sıkıntı var. Öncelik bizim ülkemizdeki vatandaşlarımıza olmalı” (21).

“yararlanmazlarsa zaten çok büyük bir yanıltır. Ama onlar iyi bir şekilde yararlanırken bizim ülkemizin insanı iyi bir şekilde yararlanmıyorsa burada zaten büyük bir problem vardır... dışarıya çifte standart uyguluyorsa zaten biz bunda içeriye karşı bir göz boyama hissederiz umarım böyle bir şey yoktur” (2).

“Yani biz sigortamızı ödüyöruz. Her şeyimizi ödüyöruz. Zor şartlar altında ödüyöruz. Ama onlar bedavadan geçiniyorlar. Hani devlet ödüyöru diyorlar” (5).

Görüşmeciler devletin sağlık hizmetleri sistemindeki gördükleri yetersizlikleri, yani var olan kısıtlı kaynaklara erişim konusunda “bizim ülkemizin insanı”nın öncelikli olması konusundaki düşüncesini vatandaşın vergi vermesini ve bunun karşılığını almakta öncelikli olması gerektiğini belirtmektedir. Sığınmacıların sağlık hizmetlerinden yararlanması ancak Türk vatandaşlarının tamamının bu konudaki ihtiyaçlarının giderildiği durumda mümkün olabileceğini savunmaktadırlar. Böylelikle kaynaklara erişim konusunda vatandaş (Türk) olan ve vatandaş olmayan olarak ikili bir durum oluşturmakta ve bunların arasında bir hiyerarşi kurmaktadır. Farklı bir şekilde ifade edecek olursak önce “biz Türkler” sonra “onlar” diyerek sığınmacıları öteki olarak kurgulamaktadır.

“Dediğim gibi buraya getirdikten sonra da adamları hasta bırakacak durumumuz yok. Onları buraya getirdiyse sağlıklıyla da eğimiyle de ilgileneceksin elbette. Gel gör ki kendi halkına olan niteliği dört dörtlük yerine getirdikten sonra onlara bu imkanları sağlaması daha iyi olur tabi ki de bu daha çok devlet adamlarının işi. Bu bizim sayın cumhurbaşkanımızın görevlerinden biri .. sonuçta ülkemizde yaşayan birer insanlar onlarda” (27).

“Valla az bile yararlanıyorlar derim o zaman. Çünkü bu devlet bunları kabul ettiyse hatasıyla her şeyiyle kabul etmiştir. Bizim Türk insanımız çok yardım severdir hem gıdasını hem ilacını da alır fakat işte ekonomik olarak insanlarımızın durumları gerçekten kötü. Bu açıdan Türkiye Cumhuriyeti'nin de bir an önce böyle bir fon oluşturup onların sağlık sorunlarına eğilmesi gerekir. Tabi .. insanların sağlık sigortalarını bir şekilde karşılaması gerekiyor. Bunu devletin yapması gerekiyor” (14).

Burada görüşmeciler sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimini milliyetçi bir söylemle “bizim Türk insanımız”ın bir yüceliği yani bir lütuf olarak görmektedir. Fakat bu ‘yardımseverliğin’ de bir sınırı vardır. Yine de devlet kaynaklarının yetersiz olduğu durumlarda sığınmacılara “fon oluşturma” gibi farklı yollarla destek olmalıdır.

Sonuç olarak sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimleri konusundaki genel eğilim olumsuz değildir. Bir kısım görüşmeci sığınmacılarında sağlık hizmetlerinden yararlanmasını temel bir hak olarak görürken diğer bir kısım görüşmeci bu haktan Türk vatandaşlarının öncelikli olarak yararlanması gerektiğini savunmaktadırlar. Türk vatandaşlarına öncelik tanınması doğrultusunda görüş bildirmelerinin altında yatan nedenlerden birinin, her ne kadar burada bunun kanıtlarını sunamasak da, görüşmecilerin bireysel sosyo-ekonomik konumundan kaynaklanıyor olduğunu varsayabiliriz. Ne var ki bu durum sığınmacıları öteki olarak kurgulamalarının önünde bir engel teşkil etmemektedir.

Sığınmacı çocukların eğitim hakkı

Görüşmecilere çocuklarının sığınmacı çocuklarla bir arada eğitim görmeleri konusunda ne düşündükleri sorulduğunda çoğunluk bunun kendileri açısından herhangi bir olumsuzluk teşkil etmeyeceğini ifade etmişlerdir.

“Bunun bir problem olacağını düşünmüyorum. Çocuklarımız aynı sınıfta okursa (..) hiçbir problem çıkacağını zannetmiyorum” (2).

“Olumsuz karşılamıyorum. Dil sorununun halledilmesi lazım, ama onların çocuklarının dil eğitimi aldığını biliyorum” (6).

“Suriyeli çocuklarla da okuyabilirler. Sorun olmaz” (21).

“Yani herkes kendini bildikten sonra niye tedirgin etsin ki aynı çatı altında gayet iyi okuyabilirler” (31).

“Ben çocukların okula gitmelerinden yanayım. Mesela yandaki sığınmacılar bir buçuk senedir burada, iki tane küçük çocukları var ikisi de sürekli geziyorlar annesiyle sokakta. Bunlar okula gitse daha iyi benim için. Yani gitmeli, çocukların hiç günahı yok (18).

“Bizim çocukların gittiği okulda yok. Olabilir, dünya hali, kimin başına ne geleceği belli değil, çocuklar masum, onların yapabileceği bir şey yok” (34).

“Buraya gelmiş olan insanların çocuklarının da okuma hakkı, bilgi hakkı vardır. Onlar bizim memleketimizde misafirse onların da bu haklardan yararlanması gerekir. Bolu’da üniversitede Zenci, Moğolistanlı, Baltık Cumhuriyetlerinden bir sürü öğrenci var, sorun yaşıyor musunuz? Yaşamıyorsunuz, o zaman onların da ben burada sorun olacağını düşünmüyorum” (9).

“Hayır hayır herkesin okumaya hakkı var o konuda yani bu sığınmacı olur mülteci olur herkesin eşit bir şartlarda okumaya hakkı var ama bildiğim kadarıyla onlar Arapça öğretmen istiyorlarmış, özel bir okul istiyorlarmış diye duydum, böyle bir şeye gerek yok, aynı ortamda olsaydık onlarda bize aynısını sağlayacak mıydı orası şüpheli” (43).

Çocuklarının sığınmacı çocuklarla birlikte eğitim görmesini sakıncalı bulmadıkları gibi bunu olumlu bulan, yani arzulanır bir durum olarak gören görüşmecilerin de sayıca az olmadıkları görülmüştür. Bu kesim, çocuklarının sığınmacı çocuklarla, yani farklı diller konuşan, farklı kültürlere sahip çocuklarla çok-kültürlü bir ortamda eğitim görmelerini çocuklarının gelişimi açısından zenginleştirici bulduklarını ifade etmişlerdir.

“Gayet güzel karşılıyorum. Onlarda eğitim almak istiyorlar. Alabilirler, herhangi bir sakıncası yok. Karışık okuması güzel o açıdan. Eğitim alır, en azından dil öğrenmiş olur” (38).

“Çocuğum olsaydı (..) sığınmacılarla beraber aynı okulda okumasının, aynı sınıfta olmasının herhangi bir problem yaratmayacağını düşünüyorum. Tam tersine çok-kültürlü bir ortamda kendi gelişimini daha başarılı tamamlayabilecek, ilerletebileceğini düşünüyorum” (7).

“Arkadaşlar eğitim sektörü sıkıntı yaratırsa nasıl yaratır; tek düze eğitimle yaratır. Eğitim çok farklı kaynaklardan öğrenilen güzel bilgilerle, ilmi bilgilerle, tasavvufi bilgilerle yapılmalıdır... O bakımdan eğitimin ister Arap olsun, ister beyaz olsun, ister siyah olsun, kim olursa olsun verilmesi gerekir. Kiminle aldığı önemli değil, eğitimi alması önemli” (14).

Iraklı ve Suriyeli sığınmacı çocukların Türk çocukları ile birlikte eğitim görmeleri konusunda görüşmecilerin büyük bir bölümü olumsuz tavır sergilememiş aksine bunu olumlu bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, ötekileştiren söylemin çocuklar üzerinden kurgulanmadığı gözlenmektedir. Farklı ifade edecek olursak sığınmacı çocukların – özellikle eğitim söz konusu olduğunda büyük bir oranda ötekileştirme söyleminin dışında tutulduğunu söyleyebiliriz.

Buna rağmen az sayıda görüşmeci çocuklarının sığınmacı çocuklarıyla birlikte eğitim almasını istemediklerini ifade etmişlerdir. Bir görüşmeci çocuğunun sadece Türk çocuklarıyla eğitim almasını istediğini belirtirken diğer görüşmeci bu olumsuz tutumunun genel olarak yabancı çocuklar için değil de, sadece sığınmacı çocuklar için geçerli olduğunu belirtmiştir. Aynı görüşmeci diğer taraftan sınıftaki sığınmacı çocukların sayıca “fazla” olmasını sakıncalı bulduğunu söylemiştir. Görüşmeci bu görüşünün nedenini açıklayamadığı gibi ayrıca kendisinin önyargılı olduğunu da açıkça ifade etmiştir.

“..sadece Türk çocuklarla okusun isterim. Onlar için de ayrı bir okul düzenlenebilir” (12).

“Yani çocuğumun sadece Türk çocuklarıyla okumasını tercih ederim, yabancıda olabilir ama sığınmacı olmasın ya. Yani ne bileyim insan sığınmacılara karşı yani bende şu an bilemiyorum niye bu kadar ön yargılıyız bilemiyorum. Bir tane iki tane olabilir açıkçası fazla da olmasın”...Sınıfın yarısını onlar oluşturmasın yani”(35).

Sonuç

Bu makalede Bolu’da yaşayan yerleşik halkın sığınmacıların sosyal kaynaklara (devlet yardımı alması, sağlık hizmeti ve eğitim gibi) erişimi konusunda ne düşündükleri analiz edilmiştir. Bunu yaparken görüşmecilerin, sığınmacıların kaynaklara erişimi ile ilgili görüşlerinin şekillenmesinde, ulus-devlet-vatandaşlık anlayışı ve ulus-ötesi üyelik anlayışının nasıl bir rol oynadığı irdelenmiştir. Bunu belirlemede kaynaklara erişim konusunda sığınmacıların yerleşik halk tarafından nasıl ötekileştirildiği yada içerildiğinin tespit edilmesine odaklanılmıştır.

2014-2015 Sonbahar döneminde Göç Sosyolojisi dersine kaydolun lisans öğrencileri tarafından yerel halkla yüz yüze gerçekleştirilen 44 derinlemesine mülakat bu makalenin verilerine temel oluşturmuştur. Ortalama 25-30 dakika süren mülakatlar görüşmecilerin izni alınarak kaydedilmiştir. Mülakatların yazılı çözümleri öğrenciler tarafından yapılmıştır.

Vatandaş ya da mülteci statüsünde olmamaları, sığınmacıların sağlık, eğitim, çalışma gibi temel haklara bile erişememelerine, bu haklar çerçevesinde de yaşadıkları kentin olanaklarından

yeteri kadar yararlanamamalarına neden olmaktadır. Tüm bu bileşenler ise uydu kentlerde sığınmacıların yaşam koşullarını belirlemektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra gündeme gelen Yasemin Soysal'ın da içinde bulunduğu *ulus ötesi vatandaşlık* yaklaşımı kavramı (Soysal, 2011: 6) vatandaşlık ve hakların yeniden organize edilmesi için farklı stratejilerin geliştirildiğini vurgulamaktadır. Ulus-devlet tarafından yasal olarak tanımlanan ulusal vatandaşlara verilen sosyal haklar, ulus-devlet vatandaşı olmayan fakat o ulus-devlette kalıcı olarak yaşayan kişileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Tarihsel süreçte her zaman devletle özdeşleştirilen vatandaşlık kurumu kısmi olarak devletin hükümlerinden bağımsız bir vatandaşlık kurumuna doğru evrimleşme sürecine girmiştir. Bu uluslararası gelişmelerin, süreç içinde Türkiye'deki politikaları da etkileyeceği varsayılmaktadır.

Sosyal yardım konusundaki düşüncelerini şekillendiren ve vatandaş olan ile olmayan arasında bir hiyerarşi kurarak sığınmacıları ötekileştiren yaklaşımın altında yatan anlayışın ulus-devlet-vatandaşlık bağlantısı olduğu söylenebilir. Vatandaş olma ve vatandaş olmama ayrımı temel alınarak, sosyal kaynaklara erişim hakkı belirlenmektedir. Fakat aynı zamanda dezavantajlı konumda olan Türk vatandaşları ile sığınmacıların kaynaklardan eşit bir şekilde yararlanabilmesi gerektiğini belirten görüşmeciler, böylelikle kaynaklara erişim konusunda ulusal vatandaşlık kolektifinin belirleyici olmadığını doğrudan ifade etmeseler de, ulus ötesi vatandaşlık yaklaşımını fiilen onaylamışlardır.

Sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimleri konusundaki genel eğilim olumsuz değildir. Hatta görüşmecilerin büyük bir kısmı sığınmacıların sağlık hizmetlerinden yararlanmasını temel bir insan hakkı olarak görmekte ya da en azından kaynaklar yeterli olduğu sürece bu konuda sığınmacıların Türk vatandaşlarıyla eşit haklara sahip olmasını olumlu bulmaktadırlar.

Finansal destek (sosyal yardım) ve sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi kaynaklara erişim konusunda çok az sayıda görüşmecinin Türk vatandaşlarına öncelik tanınması doğrultusunda görüş bildirmesinin altında yatan nedenlerin görüşmecilerin kendilerinin dezavantajlı sosyo-ekonomik konumundan kaynaklanıyor olabileceği ihtimali yüksektir. Bu bağlamda sosyo-ekonomik statü ve sığınmacılara bakış açısı arasındaki ilişkiyi daha detaylı analiz edecek araştırmalara ihtiyaç olduğu aşikârdır.

Iraklı ve Suriyeli sığınmacı çocukların Türk çocukları ile birlikte eğitim görmeleri konusunda görüşmecilerin büyük bir bölümü bunu sadece olumlu bulmakla kalmamakta, bir kısmı aynı zamanda çocukların çok-kültürlü bir ortamda eğitim almasını arzuluyor bir durum olarak görmektedirler. Bu da bize sosyal yardım ve kısmen sağlık hizmetleri konusunda kullanılan ötekileştirici söylemin çocukları ve onların eğitimi ile ilgili konuları kapsamadığını gösteriyor.

Bu türdeki araştırmaların başka şehirlerde de yapılması vatandaşlık ve sosyal haklardan yararlanma anlamında ulus-ötesi fikirlerin Türkiye'deki yerel halk arasında ne kadar yaygın olduğunu anlama ve sosyal politikalar şekillendirmede referans alma açısından önemlidir.

Kaynakça

- Acar, C., B. Sandıklı, M. Mücaz, Z. Ülger ve P. Torun (2015) “İstanbul’da Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: İhtiyaç Analizi Raporu”, İstanbul: Bezmialem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Avrupa Komisyonu (2016) “Türkiye: Mülteci Krizi”, İnsani Yardım ve Sivil Koruma, *Echo Tanıtım Belgesi*, http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_tr.pdf (13.06.2016)
- Biehl, K. (2008) *Governing Through Uncertainty: ‘Refugees’ in Turkey*. MA Thesis submitted to Boğaziçi University, İstanbul.
- Biner, Ö. (2016) *Türkiye’de Mültecilik- İltica, Geçicilik ve Yasallık: Van Uydu Şehir Örneği*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bosniak, L. (2006) *The Citizens and the Alien: Dilemmas of Contemporary Membership*, Princeton: Princeton University Press.
- Cenevre Konvansiyonu (1951) “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme”, <http://www.goc.gov.tr/files/files/multec%C4%B1ler%C4%B1nhukuk%C4%B1statusune%C4%B1%C4%B1sk%C4%B1nsozlesme.pdf> (28.06.2016).
- Çelik, N. B. (2015) “Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6: 67-148.
- Dalar, M., N. Ayhan Algan, Ü. Algan (2013) “Bolu’daki Iraklı Sığınmacıların Sosyal ve Ekonomik Sorunları: Saha Çalışmasına Dayalı bir Analiz”, *Alternatif Politika*, 5, (3): 341-359.
- De la Paz, G. (N.N.) “Citizenship Identity and Social Inequality, *IFE, Center for Civic Education*, <http://www.civiced.org/pdfs/delaPazGabriel.pdf> (3.8.2016).
- Derrida, J. (1976) *Of Grammatology*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Glesne, C. (2013) *Nitel Araştırmaya Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık, (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu), 2. Baskı.
- Güney, Ü. ve N. Konak (2016) “Bolu’da Suriyeli ve Iraklı Sığınmacılar: Milliyetçilik, Erillik ve Vatandaşlık Temelinde Öteki Algısı”, *Alternatif Politika Göç Özel Sayısı*, yakında çıkacak.
- Hall: (1997a) “The Local and the Global: Globalization and Ethnicity”, in D. A. King (ed.), *Culture, Globalization and the World-System*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 19-40.
- Hall: (1997b) “The Spectacle of the ‘Other’”, in S. Hall (ed.), *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices*, Walton Hall, Milton Keynes: The Open University Press, 223-291.
- Jacobson, D. A. (1997) *Rights Across Borders: Immigration and the Decline of Citizenship*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Kaya, İ. ve E. Eren Yılmaz (2014) “Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu, Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri”, Ankara: SETA.
- Kahya, Ö. ve S. Sallan Gül (2011) “Bir Uydu Kent Örneği Olarak Isparta’dan Sığınmacılık Sorununun Görünümleri”, *Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD)*, <http://www.sgdd.org.tr> (03.06.2016).
- Kazaz, G. (2016). “Eğitim Mülteci Çocukların da Hakkı”, *Agos Gazetesi* (16.05.2016), <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/15341/egitim-multeci-cocuklarin-da-hakkı> (2.8.2016).
- Kirişçi, K. (2014) “Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye’nin Mülteciler Sınavı”, *USAK: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu ve Brookings Enstitüsü*.
- Manap Kırmızıgül, Ç. (2013) “Experiences of Asylum Seekers in Turkey”, *International Journal of Social Inquiry*, 6 (2): 39-55.
- Marshall, T. H. (1963) “Citizenship and Social Class”, in T. H. Marshall (ed.), *Sociology at the Crossroads and Other Essays*, London: Heinemann Educational Books Ltd.

- Oldfield, A. (1994) "Citizenship: An Unnatural Practice?" in B.S Turner and P. Hamilton (eds.), *Citizenship. Critical Concepts, Vol 1*, London: Routledge, 188-198.
- ORSAM (Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) (2014) "Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler", ORSAM.
- Önen, C., G. Güneş, A. Türeme, P. Ağaç (2014) "Bir Mülteci Kampında Yaşayan Suriyelilerde Depresyon ve Anksiyete Durumu", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6): 223-230.
- Parlak, B. ve A. U. Şahin (2015) "Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi", *Tesam Akademi Dergisi - Turkish Journal of TESAM Academy*, 2 (2): 65-79.
- Said, E. (1978) *Orientalism*, London: Routledge.
- Sassen: (2003) "The Repositioning of Citizenship: Emergent Subjects and Spaces for Politics", *The New Centennial Review*, 3(2): 41-66.
- Sert, D. ve U. Yıldız (2013) *Autonomy Despite Restrictions: Asylum Seekers in Isparta, Istanbul, and Yalova*, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 1 (1): 135- 152.
- Saussure, F. de (1960) *Course in General Linguistics*, London: Peter Owen.
- SGGD (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği) (2016) "Eğitim Hakkı", <http://www.refugeeinturkey.org/Egitim-Hakki-i16> (1.8.2016)
- Soysal, Y. (2011) "Postnational Citizenship: Rights and Obligations of Individuality", *Heinrich Böll Stiftung, Heimatkunde, Migrationspolitiches Portal*. <https://heimatkunde.boell.de/2011/05/18/postnational-citizenship-rights-and-obligations-individuality> (3.8.2016).
- Soysal, Y. (1994) *Limits of Citizenship, Migrants and Postnational Membership in Europe*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Taşkın A. (2014). "Türkiye'de Haklar ve Ödevler Açısından Yurttaşlık Algılaması: Bir Ölçek Çalışması", içinde A. Durakbaşa, N. A. Şirin Öner ve F. Karapehlivan Şenel (der.), *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 361-381.
- TTBY (2014) "Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu", Ankara: Türk Tabipler Birliği Yayınları.
- Turner, B.S. (1990/1994) "Outline of a Theory of Citizenship" in Turner, B. and P. Hamilton (eds.), *Citizenship. Critical Concepts*, London: Routledge.
- Uluslararası Af Örgütü – Türkiye, (2015) "İçişleri Bakanlığı'nın Yeni Genelgesi Irak'tan Gelen Mültecilerin Haklara Erişimini Kolaylaştırabilir", 29.2.2015, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/37/1504/icisleri-bakanligi%E2%80%99nin-yeni-genelgesi-irak%E2%80%99tan-gelen-multecilerin-haklara-erisimini-kolaylastirabilir> (3.8.2016).
- Üstel, F. (2004) *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyetten Bugüne Türkiye'de Vatandaş Eğitimi*, İstanbul: İletişim Yay.
- Yıldırım, A. ve H. Şimşek (2013) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 9. Baskı.
- Yılmaz, H. (2013) "Türkiye'de Suriyeli Mülteciler İstanbul Örneği" İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği Raporu, http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf (27.06.2016).

